

ІСТОРІЯ

УДК 94(477.82-25):»1917/1939»:316.42

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/65-3-1>

Галина МАЛЕОНЧУК,

orcid.org/0000-0001-5078-4622

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії України та археології

Волинського національного університету імені Лесі Українки

(Луцьк, Україна) *maleonchuk.galyna@vnu.edu.ua*

Леся КАЧКОВСЬКА,

orcid.org/0000-0003-3206-1580

кандидат історичних наук,

доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності

Волинського національного університету імені Лесі Українки

(Луцьк, Україна) *kachkovska.lesja@vnu.edu.ua*

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЛУЦЬКА У 1919–1939 РР.

Метою публікації є аналіз розвитку соціальної інфраструктури Луцька у міжвоєнний період та його впливу на якість життя лучан. Основу дослідження склали архівні джерела, опубліковані статистичні матеріали та дані тогочасних періодичних видань. Розглядаються процеси, пов'язані із браком житлових приміщень для населення міста, чисельність якого впродовж 1920–1930-х рр. зростає удвічі. Зокрема, акцентовано увагу на будівництві офіцерської колонії, що мала забезпечити житлом міських урядовців з числа поляків, переселених на Волинь з інших регіонів держави. Досліджено цінову політику щодо оренди приміщень в міжвоєнному Луцьку. Висвітлюються особливості функціонування систем охорони здоров'я, соціального забезпечення, підтримання належного санітарного стану, боротьби з поширенням інфекційних хвороб. Простежено діяльність міського управління в системі соціальної інфраструктури. Показано якісні зміни у розбудові міста, зокрема будівництво водопроводу та каналізації, громадських криниць, розгалуження мережі міського та міжміського транспортного сполучення. Звернено увагу на можливість доступу до освіти різних етнічних груп населення та вплив політики польського уряду на реформування освітніх процесів. Проаналізовано роль громадських організацій у підтримці розбудови соціальної інфраструктури міста, зокрема Товариство охорони здоров'я, Луцьке лікарське товариство, Луцький відділ Польського Червоного Хреста, Лінас Хацедек, Бет Лехем, Центос, Тарбут, Талмуд-Тора, Союз єврейських шкіл, Польська шкільна матиця, Об'єднання громадської праці жінок, Луцька повітова «Просвіта», Товариство імені Лесі Українки та ін.

У статті зроблено висновки, що незважаючи на низькі показники розвитку соціальної інфраструктури Другої Речі Посполитої у порівнянні з іншими країнами Європи, у Луцьку простежувались позитивні зміни у цій сфері.

Ключові слова: Луцьк, міжвоєнний період, соціальна інфраструктура, охорона здоров'я, соціальне забезпечення.

Halyna MALEONCHUK,

orcid.org/0000-0001-5078-4622

Candidate of Historical Sciences,

Associate Professor at the Department of History of Ukraine and Archaeology

Lesya Ukrainka Volyn National University

(Lutsk, Ukraine) *maleonchuk.galyna@vnu.edu.ua*

Lesya KACHKOVSKA,

orcid.org/0000-0003-3206-1580

Candidate of Historical Sciences,

Associate Professor at the Department of Museum Studies,

Monument Studies and Information and Analytical Activities

Lesya Ukrainka Volyn National University

(Lutsk, Ukraine) *kachkovska.lesja@vnu.edu.ua*

DEVELOPMENT OF THE SOCIAL INFRASTRUCTURE OF LUTSK IN 1919–1939

The article deals with examining the evolution of Lutsk's social infrastructure during the interwar era and how it affected the well-being of its inhabitants. This research relied on archival sources, published statistical materials, and data from contemporary periodicals. Processes related to the lack of housing for the city's population whose residents doubled during the 1920s and 1930s were considered. The focus was on constructing a colony for officers, intended to offer housing to city officials from among Poles who had been relocated to Volyn from other parts of the state. The price policy for renting accommodation in interwar Lutsk was studied. Features of the functioning of health care systems, social security, maintaining proper sanitary conditions, and fighting against the spread of infectious diseases were highlighted. The city administration's activity in the social infrastructure system was traced. Qualitative changes in the development of the city were shown, in particular, the construction of water supply and sewerage, public wells, and branching of the urban and intercity transport network. The attention was drawn to the possibility of ensuring equal educational opportunities for all ethnic groups within the population and examined the impact of the Polish government's policies in reforming the education system. The role of public organizations in supporting the development of the city's social infrastructure was analysed, in particular the Health Care Society, the Lutsk Medical Society, the Lutsk Department of the Polish Red Cross, Linas Hatzedek, Beth Lahem, Centos, Tarbut, Talmud-Torah, the Union of Jewish Schools, the Polish School Matytsia, Women's Association of Public Labour, Lutsk District «Prosvita», Society named after Lesya Ukrainka, etc.

After thorough analysis, the article concludes that although the social infrastructure of the Second Polish-Lithuanian Commonwealth lagged behind in comparison to other European countries, the city of Lutsk showed advancements in this domain.

Key words: Lutsk, interwar period, social infrastructure, health care, social security.

Постановка проблеми. У міжвоєнний період Луцьк набув статусу воєводського центру Другої Речі Посполитої, що визначило особливості його розвитку. Основною чинниками соціальних змін, стали етнодемографічні та урбаністичних процеси, політичні чинники, які полягали в намаганні якомога швидше інтегрувати Волинь і Луцьк як її адміністративний центр у загальнопольський політичний, економічний та культурний простір. Якість життя містян визначається можливістю доступу до освіти, системи охорони здоров'я, соціального забезпечення, належних житлово-побутових умов, транспорту і зв'язку. Вивчення особливостей функціонування системи соціальної інфраструктури Луцька в міжвоєнний період дозволить проаналізувати результати соціальної політики уряду Речі Посполитої в процесі перетворення міста на центр Волинського воєводства.

Аналіз досліджень. Проблема розвитку соціальної інфраструктури Луцька у міжвоєнний період знайшла відображення у працях вітчизняних та іноземних науковців у формі дослідження окремих аспектів теми, зокрема в контексті історії Волині. Питання розбудови міста в контексті цивілізаційних зрушень представлені в публікаціях Б. Колоска (Колосок, 2009) та В. Менджецького (Менджецький, 1998; Mędrzecki, 2005). Діяльність органів міського самоврядування на Волині щодо соціальної інфраструктури висвітлено у дослідженнях Я. Мартинюк (Мартинюк, 2000, 2002, 2010). Ю. Крамар (Крамар, 2011) та С. Пономаренко (Пономаренко, 1997) опублікували праці, присвячені розвитку освіти на Волині та участі в освітніх процесах різних громадських організацій.

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати розвиток соціальної інфраструктури Луцька в міжвоєнний період та його вплив на рівень життя містян.

Виклад основного матеріалу. Чисельність населення Луцька впродовж міжвоєнного періоду постійно зростала. Якщо у 1921 р. у місті зафіксовано 21 157 осіб (Pierwszy powszechny spis, 1926: 30), то на початку 1939 р. – 43 371 особи (Wołyń, 1939. № 2: 2.). Така кількість населення вимагала покращення соціальної інфраструктури для якісного життя у місті.

Через те, що польська влада заохочувала переселення до Луцька поляків, які мали зайняти посади в органах влади та самоуправління, освітніх закладах, виникла проблема із їхнім проживанням. Для її розв'язання у 1924–1925 рр. у передмісті Луцька було споруджено 11 мурованих та сім дерев'яних будинків (Mędrzecki, 2005: 58). До кінця 1930-х рр. у північно-східній частині міста формувалась так звана офіцерська колонія, що складалася із маленьких кварталів садибної забудови (Колосок, 2009: 478).

У Луцьку 1920–1930-х рр. відбуваються певні позитивні зрушення у якості житла міщан, хоча воно не відповідало тогочасним вимогам комфорту. У 1921 р. в Луцьку було зареєстровано 3698 помешкань. В одному помешканні найчастіше проживало від чотирьох до шести осіб. Станом на 1931 р. у Луцьку вже нараховувалося 7801 помешкання, серед яких одно-, дво- та трикімнатні оселі складали майже рівну частину – близько 2000. Зменшилася кількість осіб, що проживали в одному помешканні, тепер найчастіше жили по одному чи двоє, що у

відсотковому відношенні до загальної кількості населення становило 52 %.

У середині 1920-х рр. у Луцьку за одну кімнату з кухнею плата становила 800–1 000 злотих на рік, за дві кімнати – 1 200–1 500, за три кімнати з кухнею – 1 000–3 000 злотих. За кімнату для одиноких, перехідну – 40–50 злотих на місяць, хоча, враховуючи ціну меблів, послуг та опалення, орендар платив всі 150 злотих. Загалом у 1925 р. на одну луцьку квартиру припадало 3,5 особи. Бували випадки, коли прибулі до Луцька особи не знаходили житла й поверталися туди, звідки приїхали (Mędrzecki, 2005: 56).

У цей період відбувалися певні зміни і в системі міського та міжміського транспортного сполучення. Поліпшується сполучення Луцька із сусідніми містами. У 1928 р. відбулось відкриття залізничної колії Луцьк – Львів (Przegląd Wołyński, 1928. № 33: 3). На той час Луцьк мав також залізничне сполучення з такими містами, як Ківерці, Рівне, Здолбунів, Кременець та автобусне з Грубешовом, Володимиром, Торчином, Ковелем, Рівним, Оликою та Дубном (ДАВО. Ф. 46. Оп. 6. Спр. 579. Арк. 12.). Найпоширенішим громадським транспортом до кінця 1930-х рр. залишався кінний. Так, у 1935 р. на вулицях Луцька працювало 87 перевізників, із них автомобільних було лише 15 (ДАВО. Ф. 158. Оп. 1. Спр. 876. Арк. 2). Автобусну станцію в місті було відкрито у 1939 р. (Менджецький, 1998: 92).

Важливою складовою системи соціальної інфраструктури була охорона здоров'я, що в цей час потребувала реформування та значних капіталовкладень. Статистичні дані вказують на те, що Польща міжвоєнного періоду у цій сфері дуже відставала від інших країн Європи. Так, зокрема, на 10 тис. мешканців Польщі припадало лише чотири лікарі, у той же в Італії – 11, Угорщині – вісім, Німеччині – сім, навіть у Радянському Союзі – п'ять лікарів. Не кращим було становище і за кількістю лікарняних ліжок на 10 тис. жителів. У Польщі станом на 1936 р. цей показник становив 21 ліжко. В інших країнах він був значно вищим, зокрема у Німеччині – 98 (Mały rocznik statystyczny, 1939: 295–296).

Незважаючи на низький рівень розвитку системи медичного обслуговування Польщі, в Луцьку протягом 1919–1939 рр. загалом спостерігалися позитивні зміни у сфері охорони здоров'я, хоч і недостатні. Якщо у 1924 р. в місті працювало 16 лікарів (ДАВО. Ф. 36. Оп. 18. Спр. 4. Арк. 6), то в 1938 р. – 53 (ДАВО. Ф. 36. Оп. 18. Спр. 77. Арк. 26). Поліпшувалися і показники кількості лікарів на 10 тис. мешканців міста. У 1924 р.

цей показник становив шість осіб (Wołyń, 1933. № 5: 5), а в 1938 р. – 12 (ДАВО. Ф. 36. Оп. 18. Спр. 77. Арк. 26).

Дещо гірше виглядала справа із забезпеченням лікарняними місцями. Незважаючи на те, що їх загальна кількість зросла зі 110 в 1928 р. (ДАВО. Ф. 46. Оп. 1. Спр. 5426. Арк. 25) до 148 у 1938 р. (ДАВО. Ф. 36. Оп. 18. Спр. 77. Арк. 53), показник кількості ліжок-місць на 10 тис. мешканців майже не змінився (Менджецький, 1998: 90).

Медичні послуги мешканцям міста надавалися в повітовій, міській, інфекційній та єврейській лікарнях (ДАВО. Ф. 36. Оп. 18. Спр. 77. Арк. 55). Досить поширеною в місті була діяльність приватних акушерів, яких, зокрема, у 1929 р. було 22, а до 1938 р. їх чисельність зросла до 34. Пологовий відділ діяв при єврейській лікарні, а з другої половини 1930-х рр. таке відділення відкрили і при повітовій лікарні. На хірургічній гінекології спеціалізувалася приватна клініка лікаря Ф. Білобрана.

Амбулаторне обстеження та лікування здійснювали клініки, які за своїм функціональним призначенням нагадували сучасні поліклініки. Центральна міська та повітова клініки надавали консультації та проводили лікування і на платній, і на безкоштовній основі (ВКМ, 1928–1929: 3; Wołyń, 1935. № 36: 13). У тогочасному Луцьку функціонували також спеціалізовані клініки для лікування трахоми, туберкульозу, алкоголізму, венеричних хвороб (ДАВО. Ф. 158. Оп. 3. Спр. 116. Арк. 43–46; ДАВО. Ф. 36. Оп. 18. Спр. 77. Арк. 31, 55).

Справою охорони здоров'я в Луцьку опікувалася і громадськість, а саме єврейське Товариство охорони здоров'я (ТОЗ) (ДАВО. Ф. 46. Оп. 6. Спр. 2042. Арк. 85), Луцьке лікарське товариство (Wołyń, 1936. № 8: 5.), Товариство боротьби з туберкульозом (ДАВО. Ф. 158. Оп. 3. Спр. 116. Арк. 43–46), Луцький відділ Польського Червоного Хреста (Wołyń, 1933. № 5: 8.), Об'єднання громадської праці жінок (ДАВО. Ф. 46. Оп. 6. Спр. 2042. Арк. 85). До сфери їхньої діяльності входило надання медичної та матеріальної допомоги, популяризація засад чистоти та гігієни, утримання медичних та рекреаційних закладів.

На рівні міського магістрату організацію охорони здоров'я здійснювали відділи охорони здоров'я та гігієни (в його структурі діяв спеціальний контролер якості продуктів споживання), відділ боротьби з інфекційними хворобами, відділ шкільної гігієни, відділ боротьби із соціальними хворобами, клініка санітарного виховання (ДАВО. Ф. 158. Оп. 3. Спр. 116. Арк. 43–46).

Важливою ланкою в наданні і медичної, і матеріальної допомоги незаможному населенню була соціальна опіка. Вона охоплювала оплату лікування незаможного населення, опіку над дітьми, каліками, убогим, бездомним та непрацездатним населенням, охорону материнства, догляд над злочинцями, котрі відбули покарання, турботу про осіб, потерпілих під час війни, запобігання жебрацтву, боротьбу з алкоголізмом. Влада Луцька на соціальну допомогу населенню виділяла приблизно 12 % бюджетних коштів на рік (Мартинюк, 2010: 67–68).

Інституцією, що реалізовувала соціальну політику в місті, була лікарняна каса, функції якої з 1934 р. перебрав на себе відділ соціального забезпечення. Основними напрямками соціальної роботи було надання медичної допомоги, проведення профілактичних заходів (консультації, щеплення, пропаганда здорового способу життя та дотримання загальної гігієни), створення відпочинкових таборів для дітей, надання грошової допомоги населенню у випадку хвороби, вагітності. Власної лікарні відділ соціального забезпечення не мав, тому співпрацював із місцевими медичними установами (ДАВО. Ф. 46. Оп. 6. Спр. 1889. Арк. 3).

Громадські організації міста теж активно долучались до створення та утримання їдалень, місць безплатної ночівлі, безкоштовного роздавання хліба населенню тощо. Серед них були: єврейське Товариство охорони здоров'я, «Лінас Хацедек» (Доступний нічліг), «Бет Лехем» (Дім хліба), «Центос», а також «Польська шкільна матиця», Повітовий союз військових інвалідів Речі Посполитої, Об'єднання громадської праці жінок, Повітовий комітет допомоги дітям та молоді, Товариство сестер милосердя святого Вікентія де Поля (ДАВО. Ф. 46. Оп. 6. Спр. 1968. Арк. 13–29; ДАВО. Ф. 46. Оп. 6. Спр. 2155. 142 арк.; ДАВО. Ф. 46. Оп. 6. Спр. 2146. Арк. 1–6).

Актуальним для розвитку міста було покращення його санітарного стану. На рівні міської влади цим питанням опікувався санітарний відділ Луцького магістрату. До сфери його діяльності належали контроль над міською амбулаторією, санітарний контроль над школами та дошкільними закладами, запровадження протиепідемічних заходів, опіка над виконанням санітарних правил у громадських приміщеннях, проведення лекцій щодо популяризації правил гігієни, ветеринарний нагляд міської бійні тощо (ДАВО. Ф. 158. Оп. 1. Спр. 102. Арк. 128, 718–720).

Від 1 квітня 1924 р. місто було поділене на 14 санітарних комісіатів, на чолі яких стояв

один із працівників магістрату. До обов'язків санітарного комісара входило таке: нагляд за порядком і чистотою в місті, допомога мешканцям у розв'язанні їх проблем у сфері санітарії, звіти перед відповідними органами громадської опіки, організація акції для створення нових криниць, брукування вулиць, освітлення та дезінфекції (Życie Wołynia, 1924. № 10: 13).

У місті існувало також спеціалізоване підприємство, яке займалося прибиранням та очищенням міста. В його штаті працювало 50 працівників (Wołyń, 1938. № 51: 6).

У місті функціонувала санітарна комісія, що проводила огляд громадських та приватних приміщень, різних підприємств та стежила за якістю споживчих товарів. У 1929 р. міська санітарна комісія здійснила 2 300 ревізій, результати яких засвідчили, що 465 об'єктів перебували в доброму стані, 953 – вимагали виправлень та 582 – оштрафовані або заборонені взагалі (ДАВО. Ф. 158. Оп. 3. Спр. 116. Арк. 43–46).

Незадовільний санітарний стан Луцька породжував спалахи епідемій різних хвороб. Протягом 1920-х рр. в Луцьку були випадки епідемії скарлатини, що призводило до закриття шкіл міста (ДАВО. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 120. Арк. 1). Для боротьби із санітарною кризою в Луцьку магістрат передбачив у міському бюджеті на 1920 р. 1 млн марок на діяльність санітарного відділу при магістраті та 600 тис. – на очищення міста та створення криниць (ДАВО. Ф. 158. Оп. 1. Спр. 19. Арк. 119–128). У 1936 р. в Луцьку спалахнула епідемія черевного тифу, хворих було переведено до інфекційної лікарні (Wołyń, 1936. № 30: 9).

У місті задля профілактики здійснювали щеплення проти віспи, в окремих випадках від черевного тифу та інших хвороб. Масові щеплення проти дифтерії та дизентерії в школах не проводилися. У лікарнях міста та амбулаторії здійснювалося безплатне щеплення проти хвороб, передбачених законом «Про примусове щеплення» від 19 липня 1919 р. Щепленню підлягали діти до 1 року, діти 6 років та особи, що не отримували жодного щеплення. Особи, що не зробили щеплення без поважної на те причини, підлягали штрафу в сумі 200 злотих чи арешту до 14 днів. У 1931 р. в Луцьку перше щеплення від віспи зробили 558 особам, повторне – 674 (ДАВО. Ф. 158. Оп. 3. Спр. 77. Арк. 8, 63).

Досить поширеними були випадки спалаху епідемій інфекційних захворювань, спричинених відсутністю придатної до вживання питної води. Запобігти цьому мало будівництво коштом міського самоврядування мережі громадських кри-

ниць (Мартинюк, 2002: 225). Основним джерелом питної води були приватні криниці, більшість із яких потребувала ремонту. У 1922 р. міські мешканці за право користування водою сплачували власникам щомісячно 1 тис. марок. Деякі лучани користувалися водою з річки (Głos Wołyński, 1922. № 5: 8). Станом на 1936 р. у місті функціонувала 101 криниця (ДАВО. Ф. 36. Оп. 16. Спр. 258. Арк. 1).

Важливим етапом у забезпеченні міста водою стало будівництво водопроводу, яке тривало від 22 серпня 1934 р. до 1 квітня 1936 р. (Українська нива, 1936. № 3: 3). Паралельно із системою водопроводу створювали і міську каналізацію (ДАВО. Ф. 46. Оп. 6. Спр. 50. Арк. 32)

У місті діяли громадські лазні, проте їх кількість була недостатньою. У літній період їх відкривали просто на р. Стир (ДАВО. Ф. 158. Оп. 1. Спр. 565. Арк. 224). Недостатнім був і рівень забезпечення іншими об'єктами санітарії та гігієни. На сторінках газети «Wołyń» за 1936 р. зазначалося, що Луцьк є чи не єдиним воєводським містом, де немає громадських вбиралень (Wołyń, 1936. № 24: 9).

Протягом міжвоєнного періоду на більшість процесів, які відбувалися в Луцьку помітний вплив мало загальне соціально-економічне відставання Волинського воєводства від решти територій. Освіта не була винятком. В порівнянні з іншими воєводськими центрами у Луцьку була значно більша кількість неписьменного населення, що було обумовлено, як загальним станом системи освіти, так і темпами перетворення у цій сфері.

Розвиток освіти в Луцьку протягом міжвоєнного періоду повністю контролювався польською владою. У травні 1922 р. в Луцьку було створено кураторіум Волинського шкільного округу, який згодом було перенесено до Рівного (Крамар, 2011: 73). Він здійснював контроль над виховними та освітніми установами, державними школами, розробляв плани бюджету округу та фінансування освітніх закладів, вирішував питання шкільних кадрів. Від 1 жовтня 1933 р. почали діяти шкільні інспектори, що контролювали державні та приватні школи, заклади дошкільного виховання (Мартинюк, 2000: 83).

У 1924–1926 рр. польська влада вдалася до заміни складу педагогічних колективів шкіл, збільшуючи кількість учителів, що приїжджали на Волинь з інших воєводств Польщі (Spis pauczycieli szkół, 1926: 323–329).

Система освіти Другої Речі Посполитої охоплювала дошкільні, загальноосвітні, середні, професійні та вищі навчальні заклади. Вони могли

бути і державними, і приватними. Їхня кількість упродовж міжвоєнного періоду постійно зростала. Так, якщо в 1921 р. в Луцьку був лише один заклад дошкільної освіти (ДАВО. Ф. 158. Оп. 1. Спр. 32. Арк. 299–301), то в 1932 р. їх діяло вже п'ять (ДАВО. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 95. Арк. 26–30). Загальноосвітніх шкіл у Луцьку в 1922 р. було чотири (ДАВО. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 239. Арк. 12), а в 1935 р. їхня кількість збільшилась до восьми (ДАВО. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 428. Арк. 1–12). На початку 1920-х рр. керівництво луцьких шкіл стикалося з безліччю проблем. У школах не було належних приміщень, бібліотек, систематичного медичного нагляду та забезпечення, бракувало зошитів і чорнила. Сніданки діти отримували завдяки організації спеціальних кухонь благодійними організаціями (ДАВО. Ф. 158. Оп. 1. Спр. 17. Арк. 214). Більшість учителів луцьких шкіл були римо-католицького віросповідання, навіть якщо їх учнями були переважно православні чи юдеї (ДАВО. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 428. Арк. 11, 19). На початку 1930-х рр. у місті діяло шість середніх навчальних закладів, із яких лише один був державним, та чотири професійних школи (ДАВО. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 481. Арк. 38, 76). Позашкільна освіта Луцька міжвоєнного періоду була представлена вечірніми курсами та школами для дорослих, навчання в яких проводилися за програмою семикласної школи. Уже в 1920 р. для подолання неграмотності в місті магістрат виділяв щомісячно 50 марок на утримання вечірніх курсів для безплатного навчання дорослого населення (ДАВО. Ф. 158. Оп. 1. Спр. 19. Арк. 44). У 1935 р. в Луцьку популярними були навчальні курси, організовані Союзом громадської праці жінок, на яких навчалося 107 осіб та працювало 14 учителів. Окрім того, в місті функціонувало три школи для військових 24-го піхотного полку, в яких відповідно навчалося 144, 57 та 46 учнів, навчання в них забезпечували 2–3 вчителів. Такі курси відкривалися і при звичайних загальних школах, усі видатки покривали самі учні (ДАВО. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 266. Арк. 1, 34–37).

Освітою опікувались громадські товариства. Польським шкільництвом опікувалася «Польська шкільна матиця» (Polska Macierz Szkolna, 1938), українським – Луцька повітова «Просвіта», Товариство імені Лесі Українки (Пономаренко, 1997: 47–48), єврейським – «Тарбут», «Талмуд-Тора», Союз єврейських шкіл, що утримували власні приватні школи. Просвітницькою роботою займалися також товариства «Ліга культури» та «Свобода» (ДАВО. Ф. 46. Оп. 9а. Спр. 417. Арк. 23–24).

Висновки. Розвиток соціальної інфраструктури Луцька у 1919–1939 рр. позначився якісними змінами, зокрема збільшенням кількості житлових споруд, закладів системи охорони здоров'я, громадської опіки, підвищенням контролю за санітарним станом міста, будівництвом міського водопроводу та каналізації, громадських криниць, розширенням мережі транспортного міського та міжміського сполучення. Важливим елементом у процесі створення соціальної інфраструктури відігравали громадські організації, що представляли окремі етнічні групи населення міста. Щодо

можливості доступу лучан до освітнього процесу, то тут відмічається вплив державної політики Другої Речі Посполитої на реформування системи освіти, що у міжвоєнному Луцьку супроводжувалось збільшенням кількості освітніх закладів, в тому числі приватних, однак за сприяння польськомовному навчанню та полонізації шкіл національних меншин міста. Поширеними явищами було створення двомовних шкіл, втручання в навчальний процес та призначення педагогічних кадрів із числа етнічних поляків, які прибули з інших регіонів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Волинський краєзнавчий музей, інв. № КДФ 7188. Звіт про виконання бюджету Луцького повітового комунального союзу за 1928–1929 рр. арк. 3.
2. Державний архів Волинської області. Ф. 36. Оп. 16. Спр. 258. 36 арк.
3. Державний архів Волинської області. Ф. 36. Оп. 18. Спр. 77. 116 арк.
4. Державний архів Волинської області. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 95. 57 арк.
5. Державний архів Волинської області. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 120. 46 арк.
6. Державний архів Волинської області. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 239. 27 арк.
7. Державний архів Волинської області. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 266. 106 арк.
8. Державний архів Волинської області. Ф. 38. Оп. 1. Спр. 428. 26 арк.
9. Державний архів Волинської області. Ф. 46. Оп. 1. Спр. 5426. 30 арк.
10. Державний архів Волинської області. Ф. 46. Оп. 2. Спр. 481. 55 арк.
11. Державний архів Волинської області. Ф. 46. Оп. 6. Спр. 50. 108 арк.
12. Державний архів Волинської області. Ф. 46. Оп. 6. Спр. 579. 15 арк.
13. Державний архів Волинської області. Ф. 46. Оп. 6. Спр. 1889. 14 арк.
14. Державний архів Волинської області. Ф. 46. Оп. 6. Спр. 1968. 17 арк.
15. Державний архів Волинської області. Ф. 46. Оп. 6. Спр. 2042. 90 арк.
16. Державний архів Волинської області. Ф. 46. Оп. 6. Спр. 2146. 22 арк.
17. Державний архів Волинської області. Ф. 46. Оп. 6. Спр. 2155. 142 арк.
18. Державний архів Волинської області. Ф. 46. Оп. 9а. Спр. 417. 38 арк.
19. Державний архів Волинської області. Ф. 158. Оп. 1. Спр. 17. 2191 арк.
20. Державний архів Волинської області. Ф. 158. Оп. 1. Спр. 19. 271 арк.
21. Державний архів Волинської області. Ф. 158. Оп. 1. Спр. 32. 1428 арк.
22. Державний архів Волинської області. Ф. 158. Оп. 1. Спр. 102. 752 арк.
23. Державний архів Волинської області. Ф. 158. Оп. 1. Спр. 565. 345 арк.
24. Державний архів Волинської області. Ф. 158. Оп. 1. Спр. 876. 2 арк.
25. Державний архів Волинської області. Ф. 158. Оп. 3. Спр. 77. 73 арк.
26. Державний архів Волинської області. Ф. 158. Оп. 3. Спр. 116. 109 арк.
27. Колосок Б. Архітектурна та містобудівна перебудова Луцька 1921–1939 років. *Волинський музей: історія та сучасність*.: наук. зб. Луцьк: МП «Пульс», 2009. Вип. 4. С. 478.
28. Крамар Ю. Шкільна освіта на Волині у міжвоєнний період (1919–1939 рр.). *Науковий вісник ВНУ імені Лесі Українки*. Історичні науки. 2011. № 10. С. 72–77
29. Мартинюк Я. Добровільна діяльність органів територіального самоврядування на Волині в міжвоєнний період. *Літопис Волині*. 2010. Ч. 8. С. 67–68.
30. Мартинюк Я. Освітня діяльність і соціальна опіка як форми роботи самоуправ на Волині у міжвоєнний період (1921–1939 рр.). *Науковий вісник ВДУ імені Лесі Українки*. Історичні науки. 2000. № 3. С. 83–86.
31. Мартинюк Я. Участь органів самоврядування в розбудові міст Волинського воєводства у міжвоєнний період (1921–1939 рр.). *Історія міст і сіл Великої Волині*: наук. зб. «Велика Волинь» / голов. ред. М. Костриця. Т. 25, ч. 1. Житомир: ПП М. Г. Косенко, 2002. С. 223–226.
32. Менджецький В. Цивілізаційні і соціотопографічні переміни в містах Волинського воєводства (1921–1939 рр.). *Минуле і сучасне Волині. Літописні міста і середньовічна культура* / відп. ред. Г. Бондаренко. Луцьк: Надстир'я, 1998. С. 89–92.
33. Пономаренко С. З історії заснування товариства «Просвіта» в Луцьку. *Науковий вісник ВДУ імені Лесі Українки*. Історія. 1997. № 3. С. 47–48.
34. Українська нива. 1936. № 3. С. 3.
35. Drugi powszechny spis ludnosci z dn. 9. XII 1931 r.: mieszkania i gospodarstwa domowe, ludnos, stosunki zawodowe: wojewodztwo Wołyńskie / Główny urząd statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa : nakł. Głównego urzędu statystycznego, 1938. 361 s.

36. Głos Wołyński. 1922. № 5. S. 8.
37. Mały rocznik statystyczny. Warszawa : Główny urząd statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, 1939. R. 10. S. 295–296.
38. Mędrzecki W. Inteligencja polska na Wołyniu w okresie międzywojennym. Warszawa: Wydawnictwo Neriton, Instytut Historii PAN, 2005. 331 s.
39. Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku. T. 23. Mieszkania. Ludność. Stosunki zawodowe. Województwo Wołyńskie / Główny urząd statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa : GUS, 1926. 244 s.
40. Polska Macierz Szkolna na Wołyniu. Równe, 1938. 61 s.
41. Przegląd Wołyński. 1928. № 33. S. 3.
42. Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich oraz wykaz zakładów naukowych i władz szkolnych / pod red. Z. Zagórowskiego. Lwów ; Warszawa, 1926. S. 323–329.
43. Wołyń. 1933. № 5. S. 8.
44. Wołyń. 1935. № 36. S. 13.
45. Wołyń. 1936. № 24. S. 9.
46. Wołyń. 1936. № 30. S. 9.
47. Wołyń. 1936. № 8. S. 5.
48. Wołyń. 1938. № 51. S. 6.
49. Wołyń. 1939. № 2. S. 2.
50. Życie Wołynia. 1924. № 10. S. 13.
51. Życie Wołynia. 1925. № 27. S. 13.

REFERENCES

1. Volynskiy kraieznavchyy muzei, inv. № KDF 7188. Zvit pro vykonannya biudzhetu Lutskoho povitovoho komunalnoho soiuзу za 1928–1929 rr. [Report on the implementation of the budget of the Lutsk District Communal Union for 1928–1929.] ark. 3.
2. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 36. Op. 16. Spr. 258. 36 ark.
3. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 36. Op. 18. Spr. 77. 116 ark.
4. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 38. Op. 1. Spr. 95. 57 ark.
5. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 38. Op. 1. Spr. 120. 46 ark.
6. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 38. Op. 1. Spr. 239. 27 ark.
7. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 38. Op. 1. Spr. 266. 106 ark.
8. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 38. Op. 1. Spr. 428. 26 ark.
9. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 46. Op. 1. Spr. 5426. 30 ark.
10. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 46. Op. 2. Spr. 481. 55 ark.
11. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 46. Op. 6. Spr. 50. 108 ark.
12. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 46. Op. 6. Spr. 579. 15 ark.
13. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 46. Op. 6. Spr. 1889. 14 ark.
14. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 46. Op. 6. Spr. 1968. 17 ark.
15. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 46. Op. 6. Spr. 2042. 90 ark.
16. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 46. Op. 6. Spr. 2146. 22 ark.
17. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 46. Op. 6. Spr. 2155. 142 ark.
18. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 46. Op. 9a. Spr. 417. 38 ark.
19. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 158. Op. 1. Spr. 17. 2191 ark.
20. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 158. Op. 1. Spr. 19. 271 ark.
21. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 158. Op. 1. Spr. 32. 1428 ark.
22. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 158. Op. 1. Spr. 102. 752 ark.
23. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 158. Op. 1. Spr. 565. 345 ark.
24. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 158. Op. 1. Spr. 876. 2 ark.
25. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 158. Op. 3. Spr. 77. 73 ark.
26. Derzhavnyi arkhiv Volynskoi oblasti [State archive of the Volyn region]. F. 158. Op. 3. Spr. 116. 109 ark.
27. Kolosok B. (2009) Arkhitekturna ta mistobudivna perebudova Lutsk 1921–1939 rokiv [Architectural and urban reconstruction of Lutsk 1921–1939]. Volynskiy muzei: istoriia ta suchasnist.: nauk. zb. Lutsk: MP “Puls”. Vyp. 4. 478. [in Ukrainian]
28. Kramar Yu. (2011) Shkilna osvita na Volyni u mizhvoiennyi period (1919–1939 rr.) [School education in Volyn in the interwar period (1919–1939)]. Naukoviy visnyk VNU imeni Lesi Ukrainky. Istorychni nauky. № 10. 72–77. [in Ukrainian]
29. Martyniuk Ya. (2010) Dobrochynna diialnist orhaniv terytorialnoho samovriaduvannia na Volyni v mizhvoiennyi period [Charitable activity of local self-government bodies in Volyn in the interwar period]. Litopys Volyni. Ch. 8. 67–68. [in Ukrainian]
30. Martyniuk Ya. (2000) Osvitnia diialnist i sotsialna opika yak formy roboty samouprav na Volyni u mizhvoiennyi period (1921–1939 rr.) [Educational activities and social care as forms of work of self-governments in Volyn in the interwar period (1921–1939)]. Naukoviy visnyk VDU imeni Lesi Ukrainky. Istorychni nauky. № 3. 83–86. [in Ukrainian]
31. Martyniuk Ya. (2002) Uchast orhaniv samovriaduvannia v rozbudovi mist Volynskoho voievodstva u mizhvoiennyi period (1921–1939 rr.) [The participation of self-government bodies in the development of cities of the Volyn Voivodeship

in the interwar period (1921–1939)]. *Istoriia mist i sil Velykoi Volyni: nauk. zb. "Velyka Volyn": / holov. red. M. Kostrytsia. T. 25, ch. 1. Zhytomyr: PP M. H. Kosenko. 223–226. [in Ukrainian]*

32. Mendzhetskyi V. (1998) *Tsyvilizatsiini i sotsiotopografichni pereminy v mistakh Volynskoho voievodstva (1921–1939 rr.) [Civilizational and sociotopographical changes in the cities of the Volyn Voivodeship (1921–1939)]. Mynule i suchasne Volyni. Litopysni mesta i serednovichna kultura / vidp. red. H. Bondarenko. Lutsk: Nadstyria, 89–92. [in Ukrainian]*

33. Ponomarenko S. (1997) *Z istorii zasnovannia tovarystva "Prosvita" v Lutsku [From the history of the establishment of the company "Prosvita" in Lutsk]. Naukovyi visnyk VDU imeni Lesi Ukrainky. Istoriia. № 3. 47–48. [in Ukrainian]*

34. *Ukrainska nyva [The Ukrainian field]. 1936. № 3. S. 3.*

35. *Drugi powszechny spis ludnosci z dn. 9. XII 1931 r.: mieszkania i gospodarstwa domowe, ludnos, stosunki zawodowe: wojewodztwo Wołyńskie [The second general census of December 9, 1931: flats and households, population, professional relations: Volyn Voivodeship] / Główny urząd statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa : nakł. Głównego urzędu statystycznego, 1938. 361 s.*

36. *Głos Wołyński [Voice of Volyn]. 1922. № 5. S. 8.*

37. *Mały rocznik statystyczny [A small statistical yearbook]. Warszawa : Główny urząd statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej, 1939. R. 10. S. 295.*

38. *Mędrzecki W. (2005) Inteligencja polska na Wołyniu w okresie międzywojennym [The Polish intelligentsia in Volyn in the interwar period]. Warszawa: Wydawnictwo Neriton, Instytut Historii PAN. [in Polish]*

39. *Pierwszy powszechny spis Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 30 września 1921 roku. T. 23. Mieszkania. Ludnosc. Stosunki zawodowe. Województwo Wołyńskie [The first census of the Republic of Poland of September 30, 1921. T. 23. Apartments. Population. Professional relations. Volyn Voivodeship] / Główny urząd statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa : GUS, 1926. 244 s.*

40. *Polska Macierz Szkolna na Wołyniu [Polish Educational Society in Volyn]. Równe, 1938. 61 s.*

41. *Przegląd Wołyński [Volyn Review]. 1928. № 33. S. 3.*

42. *Spis nauczycieli szkół wyższych, średnich, zawodowych, seminariów nauczycielskich oraz wykaz zakładów naukowych i władz szkolnych [List of teachers of universities, secondary schools, vocational schools, teachers' seminars and a list of scientific institutions and school authorities] / pod red. Z. Zagórowskiego. Lwów ; Warszawa, 1926. S. 323–329.*

43. *Wołyń [Volyn]. 1933. № 5. S. 8.*

44. *Wołyń [Volyn]. 1935. № 36. S. 13.*

45. *Wołyń [Volyn]. 1936. № 24. S. 9.*

46. *Wołyń [Volyn]. 1936. № 30. S. 9.*

47. *Wołyń [Volyn]. 1936. № 8. S. 5.*

48. *Wołyń [Volyn]. 1938. № 51. S. 6.*

49. *Wołyń [Volyn]. 1939. № 2. S. 2.*

50. *Życie Wołynia [Volyn life]. 1924. № 10. S. 13.*

51. *Życie Wołynia [Volyn life]. 1925. № 27. S. 13.*